

การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าและความสำคัญของมัชฌิมาปฏิปทาในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร
**An Analytical Study of Values and Importance of Majjhima Paṭipadā
in Dhammacakkappavattana Sutta**

พระกัมพล กมลโพล (สายอาภรณ์),
พระครูสุธีศัมภีร์ญาณ , โสวิทย์ บำรุงภักดี และ พระมหาสำรอง สญญโต
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
**Phrakampol Kampal (Sai-Aporn),
Phrakhru Sudhikhambhirayana,
Sowit Bamrungphak and Phramaha Samrong Sayyato**
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand
Corresponding Author, E-mail : kampon5290@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1. เพื่อศึกษาหลักมัชฌิมาปฏิปทาในคัมภีร์พุทธศาสนา
นิกายเถรวาท 2. เพื่อศึกษาวิธีการปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาในคัมภีร์กัปปวัตตนสูตร และ 3. เพื่อวิเคราะห์
ประโยชน์และคุณค่าของการปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาในคัมภีร์กัปปวัตตนสูตรการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิง
เอกสารโดยการศึกษาหนังสือ ตำรา และเอกสารทางพุทธศาสนาแล้วนำเสนอผลการวิจัยด้วยการพรรณนาเชิง
วิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่ามัชฌิมาปฏิปทาเป็นทางสายกลางในอริยมรรคมีองค์ 8 เป็นหลักธรรมที่สำคัญ
ปรากฏในมหาโคบาลสูตรเรียกว่าเป็นแนวทางการปฏิบัติเพื่อทำความสิ้นไปแห่งทุกข์ทั้งปวง มัชฌิมาปฏิปทาได้
ชื่อว่าอริยมรรค คือ หนทางปฏิบัติของพระอริยบุคคลประกอบด้วยองค์ 8 คือ สัมมาทิฐิโดยองค์ธรรมคือตัว
ปัญญาจัดเป็นปัญญาเจตสิกธรรมส่วนมรรค 7 ประการที่เหลือเป็นมรรคที่สนับสนุนให้เกิดสัมมาทิฐิ

มัชฌิมาปฏิปทาเป็นอริยมรรคมีองค์ 8 ประการ เป็นทางดำเนินสู่ความดับทุกข์คือการรู้แจ้งพระ
นิพพานโดยผู้ปฏิบัติจะยังเห็นอริยสัจ 4 ด้วยมรรคญาณและสามารถรู้แจ้งพระนิพพานด้วยผลญาณ เนื่องจาก
พระนิพพานเป็นจุดหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาและเป็นจุดหมายสูงสุดของผู้ปฏิบัติธรรมทั้งหลายเพื่อ
หวังความสิ้นทุกข์หลุดพ้นจากวัฏสงสารดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสว่าการบรรลุความสำเร็จอีกขั้นหนึ่งที่เป็น
ความดับทุกข์คืออรุณามทั้งหมด (นิพพานาย สัตตัตติ) เมื่อพระอรหันต์ดับขันธสิ้นชีวิตแล้วก็จะไม่เวียนว่ายตาย
เกิดอีกจึงถือว่าการสิ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิง

คำสำคัญ: คุณค่า; ความสำคัญของมัชฌิมาปฏิปทา; ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

Abstracts

The objectives of this research were: 1) to study the principle of Majjhimā Paṭipadā (the Middle Path) in Theravada Buddhist scriptures; 2) to study the methods of practices according to the Majjhimā Paṭipadā in Dhammacakkappavattana Sutta ; 3) to analyze the advantages and values of the practice of Majjhimā Paṭipadā in Dhammacakkappavattana Sutta. This study was conducted by means of the documentary research by studying books, texts and Buddhist academic works. Its finding was presented by the descriptive analysis.

The research result revealed that Majjhimā Paṭipadā is the middle path of the Eightfold Noble Paths (Ariyamagga) appeared in the Mahāgopāla Sutta. It is called as the way to eliminate all suffering. It is named as ‘Ariyamagga’ because it is the practice of the noble one. It consists of eight elements. Its dhamma body of the right view is wisdom categorized as Paṭilācetasikadhamma. Other seven elements are the support of the right view.

Majjhimā Paṭipadā is the Eightfold Noble Paths leading to the end of suffering, attainment of Nirvana. The practitioners see the Four Noble Truth by Maggālāṇa and realize Nirvana by Phalaṇā. As Nirvana is the ultimate goal of Buddhism and practitioners to end suffering and eliminate the cycle of existence; therefore, the Buddha said ‘one of achievement is the elimination of suffering, Rūpa-nāma (nibbānāya samvattati); when the Arahant passed away, they ended the cycle of birth; this is the end of suffering’.

Keywords: Values; Importance of Majjhimāpaṭipadā; Hammacakkappavattana Sutta

บทนำ

มนุษย์ทั้งหลายต่างแสวงหาความสุขทางรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ในความสุข 2 อย่างคือ กามสุขลิกานุโยค (การปฏิบัติที่หยาบเกินไป) การหมกหมุ่นอยู่ในกามคุณ 5 และอีกกลุ่มหนึ่งปฏิเสธการปฏิบัติทางรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส แล้วไปแสวงหาการบำเพ็ญขั้นสุดโต่ง คืออัตตกลิมกานุโยค (การปฏิบัติที่ตึงเกินไป) การทรมานตนให้ลำบากมนุษย์ส่วนมาก เนื่องจากไม่ได้ศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นเหตุให้ไม่สามารถหาแนวทางพ้นจากทุกข์ได้หลังจากพระพุทธองค์ตรัสรู้อนุตรสัมโพธิญาณ พระองค์ทรงปฏิเสธทางสุดโต่ง 2 สาย กามสุขลิกานุโยค อัตตกลิมกานุโยค (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546: 582) ทรงวางหลักธรรมปฏิบัติคือ มัชฌิมาปฏิปทา เป็นหนทางแห่งปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ในมัชฌิมาปฏิปทา คือหลักของ สัมมาทิฐิ ความคิดที่ถูกต้องในการดำเนินชีวิต ในการปฏิบัติเพื่อให้เกิดสัมมาสติ เป็นทางดำเนินชีวิตให้ได้ผลสำเร็จตามเป้าหมายคือความดับทุกข์ จึงเป็นทางสายกลางหรือ เป็นหนทางแห่งอริยมรรคมีองค์ 8 ได้แก่ สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ) สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ) สัมมาวาจา (วาจาชอบ) สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ) สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) สัมมาวายามะ (พยายามชอบ) สัมมาสติ (ระลึกชอบ) สัมมาสมาธิ (จิตตั้งมั่น) เป็นหนทางดำเนินในการปฏิบัติธรรมทุกขั้นตอน รวมลงในมรรคอันประกอบด้วยองค์แปดนี้เมื่อย่อรวมกันแล้วเหลือเพียง 3 คือ ศีล สมาธิ ปัญญา สรุปสั้นๆ ก็คือ การปฏิบัติธรรม (ศีล-สมาธิ-ปัญญา) ก็คือการเดินตามมรรคนั่นเอง

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน, (2543: 61) พระองค์ทรงศึกษาทดลองด้วยพระองค์เองอยู่เป็นเวลา 6 ปี ทรงทราบชัดว่าวิธีปฏิบัติทั้งสองไม่ใช่หนทางดับทุกข์ไม่มีประโยชน์ ไม่ใช่ทางสูงสุด ไม่ใช่ทางของอริยชน

จนในที่สุดทรงหันมาบำเพ็ญเพียรทางจิตและทรงค้นพบหลักธรรมที่สำคัญที่สุดในการประพฤติปฏิบัติธรรม นั่นก็คือ มัชฌิมาปฏิปทา อันประกอบด้วยองค์ 8 ประการ ถึงแม้ว่าจะมีชื่อเรียกต่าง ๆ กันไปก็ตาม แต่กล่าวได้ว่า มัชฌิมาปฏิปทาเป็นหลักธรรมที่สำคัญที่สุดในการประพฤติปฏิบัติธรรม เป็นหนทางเดียวที่จะนำสัตว์ทั้งหลายไปสู่ความบริสุทธิ์จนถึงความเป็นพระอรหันต์บุคคล ไม่มีวิธีอื่นนอกจากนี้ ดังพระพุทธพจน์ว่า เป็นทางที่จะนำผู้ปฏิบัติไปสู่ความสะอาด สว่าง สงบ ตลอดจนเกิดปรีชาญาณ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, ที่.ม. ไทย 10/214/164) อย่างไรก็ดี ในปัจจุบันจึงมีผู้นำเอาคำว่า มัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลางนี้ไปใช้อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพยายามที่จะตีความในแง่ของการกระทำหรือความคิดที่อยู่กึ่งกลางระหว่างการกระทำหรือความคิดสองแบบสองอย่างสองแนว หรือคนสองพวกสองฝ่าย คือใช้วิธี การวัดคาดคะเนเอาให้ได้ครึ่งทางระหว่างสองแบบหรือสองฝ่ายดังกล่าว นั่น ความเป็นกลางหรือทางสายกลางดังกล่าวนี้ ไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอน เพราะว่าจะต้องรอให้เขามีสองพวกสองฝ่ายเสียก่อนจึงจะหาทางสายกลางได้

จากแง่มุมดังกล่าวเป็นเหตุให้ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ชี้ให้เห็นข้อเท็จจริงบางประการเกี่ยวกับ “ทางสายกลาง” ว่า ทางสายกลางแบบที่ว่ามาอาจมองดูคล้ายมัชฌิมาปฏิปทาแต่เป็นทางสายกลางเทียม ทางสายกลางที่แท้จริงมีหลักที่แน่นอน ความแน่นอนของทางสายกลางนั้นอยู่ที่ความมีจุดหมายหรือเป้าหมายที่แน่ชัด ทางที่จะนำไปสู่จุดหมายนั้นที่ตรงจุดหรือพอเหมาะพอดี ที่จะให้ผลตามเป้าหมาย นั่นแหละคือทางสายกลาง ทางที่ถูกต้องมีจุดหมายมีหลักที่แน่นอน ของมันเอง มิใช่คอยรอกำหนดวัดเอาจากทางที่ผิดพลาด ทางสายกลางที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทานี้มีจุดหมายที่แน่นอนคือ ความดับทุกข์หรือภาวะหลุดพ้นเป็นอิสระ ไร้ปัญหา มรรคคือระบบความคิดหรือการกระทำหรือการดำเนินชีวิตที่ตรงจุดพอเหมาะพอดีให้ได้ผลสำเร็จตามเป้าหมายคือความดับทุกข์นี้จึงเป็นทางสายกลาง หรือมัชฌิมาปฏิปทา (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546: 582)

หลักทางสายกลาง ของพระพุทธเจ้าจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง และเมื่อยุคสมัยที่สังคมมากล้นไปด้วยปัญหา รุมเร้ารอบด้านอย่างปัจจุบันนี้ จึงมีผู้หันมามองหลักธรรมในพระพุทธศาสนามากขึ้น จุดมุ่งหมายของระบบวิธีการบางทีเป็นการมุ่งใช้ระบบวิธีการนั้น ๆ เป็นเครื่องมือ หรือช่องทางสำหรับแสวงหาสิ่งบำรุงบำเรอปรนเปรอตน หากจะมองโดยสรุปภาพรวมแล้วสามารถจัดกลุ่มที่มีการตีความทางสายกลางได้เป็น 3 กลุ่มหลัก ๆ คือ

1. กลุ่มที่ตีความทางสายกลาง ในเชิงโลกียะ กลุ่มนี้ตีความว่า ทางสายกลาง ก็คือ ความสมดุล ซึ่งใช้ภาษาอังกฤษว่า Sustainability ซึ่งเป็นการพัฒนาที่มีความสมดุล หรือเรียกว่า Theory of Harmony ทั้งหลาย ประชาชนและเกษตรกรจะร่ำรวยอยู่บนทางสายกลาง มีชีวิตมีความเป็นอยู่ที่ดี โดยจะประกันราคาพืชผลเกษตร ชดเชย มีที่ดินทำกินทางสายกลางในเรื่องการเมือง คือ ไม่สุดโต่งไปทางซ้ายหรือขวาจนเกินไป และจะต้องไม่เป็นอุดมการณ์ศักดินาและอำนาจนิยม และอุดมการณ์ที่ว่านี้จะต้องได้รับการยอมรับเป็นอุดมการณ์มวลชนด้วย (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2515: 50) หรือมองว่าในทุกกิจกรรม ไม่ว่าจะในด้านการเมือง ในด้านการปกครองและในด้านการบริหารประเทศ ต้องยึดหลักการในด้านของการพิจารณาด้วยเหตุด้วยผล

และหาทางออกทั้งส่วนดีส่วนเสียแล้วเลือกทางที่มีส่วนดีมากที่สุดซึ่งให้ประโยชน์มากกว่าและมีส่วนเสียน้อยที่สุด หรือเห็นว่าพอมีพอกิน พอเพียง อาจจะมีมาก อาจจะมีของพุงพุงพุงก็ได้ แต่ว่าต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น ยกระดับคุณภาพชีวิตทั้งทางกายภาพและทางจิตใจควบคู่กัน จนนำไปสู่การพึ่งพิงอิงอาศัยกัน (Inter-dependent) สงเคราะห์เกื้อกูล ร่วมมือกันและประสานกับโลกภายนอก เป็นต้น

2. กลุ่มที่ตีความทางสายกลางในเชิงโลกุตระ กลุ่มนี้ตีความว่า คำว่า "ทางสายกลาง" ไม่ได้หมายถึงในด้านกายและวาจาของเราแต่หมายถึงในด้านจิตใจเมื่อถูกอารมณ์มากระทบ (พระโพธิญาณเถระ (หลวงพ่อชา สุภทฺโท), 2526: 33) การทำจิตให้ไปหยุดอยู่ที่ศูนย์กลางกายฐานที่ 7 นั้นแหละได้ชื่อว่า มัชฌิมา พอหยุดก็หมดดี หมดชั่วหรือเห็นว่า ทางสายกลาง ในอริยมรรคมีองค์ 8 คือ สภาพจิตที่ไปพ้นจิตสามัญสำนึก ที่มีตัวตนเป็นศูนย์กลางของการรับรู้ในชีวิตของปุถุชน (พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร), 2551: 16)

3. กลุ่มที่ตีความทางสายกลางทั้งในเชิงโลกียะและโลกุตระ กลุ่มนี้ตีความว่า ทางสายกลางเป็นข้อปฏิบัติที่พึงถึงวิธีการแห่งความหลุดพ้น ทางแห่งความสุข หรือทางดำเนินชีวิตที่เป็นกลาง ๆ ตามธรรมชาติ พอเหมาะพอดีสอดคล้องกับกฎธรรมชาติ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546: 570) ในการศึกษาเรื่องมัชฌิมาปฏิปทานั้น ควรจะศึกษามัชฌิมาปฏิปทาขั้นพื้นฐานทั่วไปคืออัฐังคิกมรรคเป็นลำดับแรก แล้วศึกษามัชฌิมาปฏิปทาในความหมายขั้นกว้างคือโพธิปักขิยธรรมทั้งหมด เป็นลำดับที่สอง แล้วจึงศึกษามัชฌิมาปฏิปทาในความหมายขั้นลึกคือ ปฏิจจสมุปบาท เป็นลำดับสุดท้าย (พุทธทาสภิกขุ, 2546: 851.) ระบบพัฒนาชีวิตให้ดำเนินไปอย่างกลางมีความประสานกลมกลืนระหว่างชีวิตกับชีวิต และระหว่างชีวิตกับธรรมชาติแวดล้อม เป็นระบบที่ทำให้องค์ประกอบแห่งการดำรงอยู่ของมนุษย์ 3 อย่างคือ มนุษย์ ธรรมชาติ และสังคมมีความประสานกลมกลืนกัน (พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺโญ, 2542: 42) ทางสายกลาง มีอยู่สองเรื่องด้วยกันคือ ธรรมะสายกลางกับทางสายกลางในการปฏิบัติหรือทางสายกลางในแง่ทฤษฎี กับทางสายกลางในแง่ปฏิบัติ (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2547: 10.)

จากข้อความข้างต้นนี้ จึงทำให้เกิดประเด็นปัญหาของการวิจัยว่า “ในความเป็นจริงอะไรคือทางสายกลางแท้ หรือทางสายกลางประยุกต์” ในขณะเดียวกัน ในขณะที่สังคมพยายามตั้งคำถามกับ “ความเป็นกลาง” หรือ “คนกลาง” เราจะพัฒนา “ทางสายกลาง” ของพระพุทธศาสนาเพื่อนำไปเป็นเครื่องมือในการประยุกต์ใช้กับสังคมในสมัยปัจจุบันได้อย่างไร จึงจะไม่สูญเสียสถานะของความเป็น “กลาง” ของพระพุทธศาสนาและสอดคล้องความต้องการของสังคมในสภาวะการณปัจจุบัน ดังนั้นผู้วิจัยสนใจศึกษาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ในมัชฌิมาปฏิปทา ทางสายกลาง ล้วนทำให้สัตว์ทั้งหลายหลุดพ้นได้จากการปฏิบัติคือ หลักการวิปัสสนาภาวนาที่ปรากฏอยู่มากมายในพระสูตรหลายแห่งที่มีผู้สนใจศึกษา ได้ศึกษาพระสูตรที่ชื่อว่าธัมมจักกัปปวัตตนสูตร เพราะเป็นพระสูตรที่กล่าวถึง พระโยคาวจร บุคคลผู้ต้องการหลุดพ้นจากวัฏฏะสงสาร ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจศึกษา “อริยมรรคมีองค์ 8” ในการเจริญสติปัฏฐาน อันทำให้เข้าถึงพระนิพพานอันเป็นธรรมสูงสุดของพระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักมัชฌิมาปฏิปทาในคัมภีร์พุทธศาสนานิกายเถรวาท
2. เพื่อศึกษาวิธีการปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาในคัมภีร์กัมปวตันสูตร
3. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของการปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาในคัมภีร์กัมปวตันสูตร

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยด้านเอกสาร

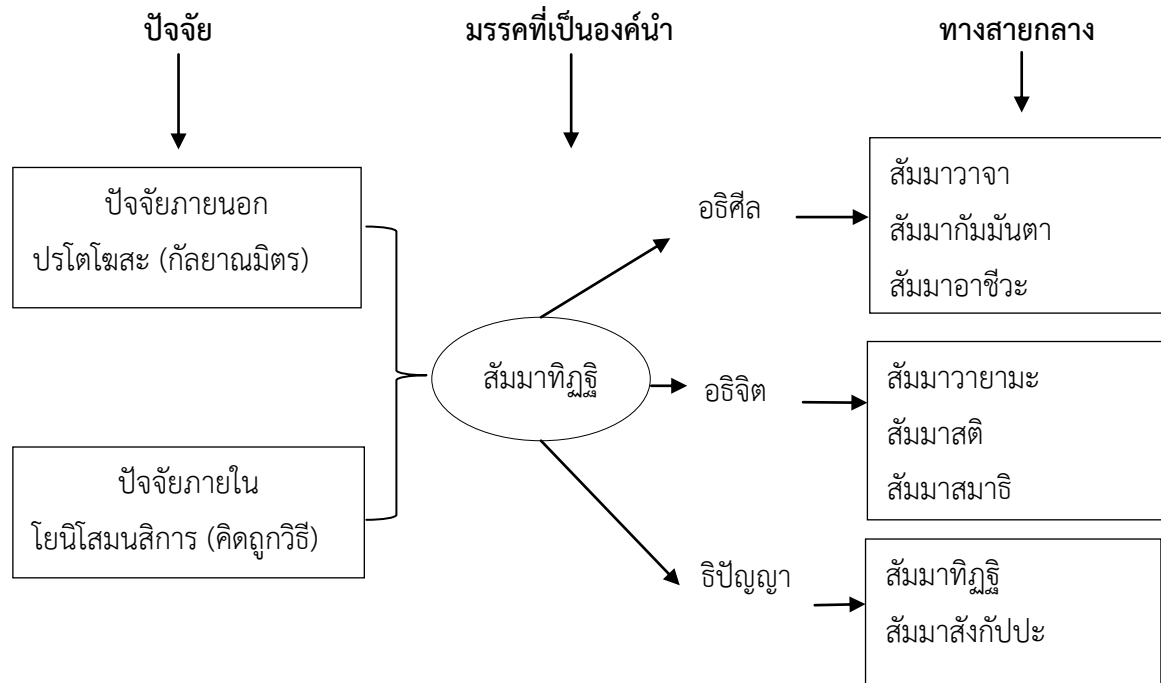
สำหรับการกำหนดระเบียบวิธีการวิจัยหรือกระบวนการวิจัย โดยการใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยกระบวนการวิจัยเชิงเอกสาร นั้น โดยเบื้องต้นทางผู้ศึกษาได้ดำเนินกระบวนการศึกษาตามระเบียบวิธีการวิจัยหรือกระบวนการวิจัย โดยการใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยกระบวนการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารหรือการวิจัยเชิงเอกสาร

ประเภทของแหล่งข้อมูลเอกสาร

1. เอกสารชั้นต้นหรือเอกสารปฐมภูมิ เอกสารชั้นต้น หมายถึง เอกสารที่เขียนขึ้นโดยบุคคลที่เรียกว่า ประจักษ์พยาน ที่อยู่ในเหตุการณ์ ณ ขณะที่เหตุการณ์นั้นกำลังเกิดขึ้นจริง ๆ ตัวอย่างเช่น บันทึกทางประวัติศาสตร์ ซึ่งผู้เขียนยังมีชีวิตอยู่ร่วมในเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์นั้น หรือบันทึกส่วนตัว ที่ผู้เขียนแสดงความคิดและความรู้สึกของตนเองในบันทึกนั้น ซึ่งหากจะศึกษาบุคคล นักวิจัยก็สามารถศึกษาได้จากบันทึกส่วนตัวของบุคคลที่ตนเองสนใจ เพราะจะทำให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับสิ่งที่ต้องการศึกษามากที่สุด

2. เอกสารชั้นรองหรือเอกสารทุติยภูมิ เอกสาร ชั้นรอง หมายถึงเอกสารที่เขียนขึ้นโดยบุคคลที่มีได้เป็นประจักษ์พยานในเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง ซึ่งอาจจะเป็นผู้ที่รับทราบข้อมูลจากประจักษ์พยานด้วยการสนทนาหรือ การบอกเล่าสืบต่อกันมา หรือได้เคยอ่านผลงานการเขียนของประจักษ์พยานข้อมูลจากเอกสารชั้นรองนี้อาจจะมีข้อมูลที่คลาดเคลื่อนมากกว่าเอกสาร

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

มัชฌิมาปฏิปทาเป็นข้อปฏิบัติที่เป็นกลาง ๆ โดยไม่ปฏิบัติที่สุดโต่งทั้ง 2 ด้าน คือ กามสุขัลลิกานุโยค (การปฏิบัติตนพัวพันอยู่ในกามสุข) อตตกิลมณานุโยค (การประกอบตนเองให้เกิดความเดือดร้อน) ข้อปฏิบัติที่สุดโต่งทั้ง 2 ด้านนั้นเป็นข้อปฏิบัติที่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ไม่ทำให้เกิดปัญญา ส่วนข้อปฏิบัติที่เป็นทางดำเนินไปสู่ความบริสุทธิ์หมดจดได้นั้น คือ ข้อปฏิบัติที่เป็นกลาง ที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่นำไปสู่ญาณทัสสนะ ทำให้เกิดปัญญาและพระนิพพาน ซึ่งประกอบไปด้วยองค์ 8 ประการ เรียกอีกอย่างได้ว่า อริยมรรคมีองค์ 8 ประการ อริยมรรคมีองค์ 8 ประการ ถึงพร้อมต้องกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันย่อมทำให้เกิดจักขุ ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน เป็นอิสระปราศจากเครื่องร้อยรัดพันนาการ ต่าง ๆ ซึ่งเครื่องร้อยรัดนี้ คือ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน ก็ด้วยอริยมรรคมีองค์ 8 ประการนี้ หากปราศจากมรรคเสียแล้ว ความดับของทุกข์ทั้งปวงนั้นก็เกิดขึ้นไม่ได้

มัชฌิมาปฏิปทา เป็นอริยมรรคมีองค์ 8 ประการ เป็นทางดำเนินสู่ความดับทุกข์ คือการรู้แจ้งพระนิพพานโดยผู้ปฏิบัติจะหยั่งเห็นอริยสัจ 4 ด้วยมรรคญาณ และสามารถรู้แจ้งพระนิพพานด้วยผลญาณ เนื่องจากพระนิพพานเป็นจุดหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา และเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของผู้ปฏิบัติธรรมทั้งหลายเพื่อหวังความสิ้นทุกข์หลุดพ้นจากวัฏสงสาร ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า การบรรลุความสำเร็จอีกขั้นหนึ่งที่เป็นความดับทุกข์ คือรูปนามทั้งหมด(นิพพานาย ส่วตตติ) เมื่อพระอรหันต์ดับขันธสิ้นชีวิตแล้วก็จะไม่เวียนว่ายตายเกิดอีก จึงถือว่าเป็นการสิ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิง

การบรรลุธรรม เรียกว่า เป็นการที่น่าตนเอง โดยการปฏิบัติตามหลักของสติปัฏฐาน 4 คือ มีสติสัมปชัญญะ มีสมาธิ กำหนดรู้พิจารณากาย เวทนา จิต ธรรม ที่ปรากฏขึ้นอยู่ในขณะนั้นตามความเป็นจริงอย่างจดจ่อต่อเนื่อง ในขณะที่สมาธิ มีสติในการกำหนดรู้ กาย เวทนา จิต ธรรมนั้น ย่อมทำให้เกิดปัญญาเห็นแจ้ง เรียกว่าปัญญาญาณ เห็นแจ้งในอริยสัจ 4 คือ ทุกข สมุทัย นิโรธมรรค ปัญญาที่ยังเห็นอริยสัจ 4 นั้น ย่อมกระทำ นิโรธ คือพระนิพพานให้ปรากฏขึ้น มรรคปัญญา “มรรคญาณ” ทำหน้าที่ละสังโยชน์ 10 ประการ ในขณะที่สังโยชน์ 10 นั้นถูกละออกไปด้วยมรรคญาณ สภาวะที่ปราศจากกิเลส สังโยชน์ เครื่องเศร้าหมองต่าง ๆ ย่อมดับสิ้นลงไปด้วยปัญญาในมรรคญาณทำหน้าที่ละ การบรรลุธรรม คือ การบรรลุโลกุตตรธรรม 9 ประการ คือ โสตาปัตติมรรค โสตาปัตติผล สกทาคามิมรรค สกทาคามีผล อานาคามิมรรค อานาคามีผลอรหัตตมรรค อรหัตตผล ย่อมปรากฏขึ้นตามลำดับแห่งปัญญา จนกระทั่งความสิ้นทุกข์ คือพระนิพพาน ที่เป็นสภาวะแห่งความดับสิ้นของสังขาร ความสิ้นไปแห่งความทุกข์ สภาวะที่เป็นความสุข สันติ สงบ ร่มเย็น ปรากฏขึ้นเรียกว่า เป็นการบรรลุพระนิพพาน ดังนั้นแล้วการบรรลุธรรมคือ การบรรลุโลกุตตรธรรม 9 คือ มรรค 4 ผล 4 นิพพาน 1 เรียกได้ว่าเป็นการบรรลุธรรม วิมุตติเป็นความหลุดพ้น เรียกว่าเป็นการพ้นจากความทุกข์ ปราศจากกิเลสที่เป็นเครื่องผูกมัดสัตว์ไว้กับภพ โดยแบ่งออกเป็น 3 ประการ คือ

1. เจโตวิมุตติ เป็นความหลุดพ้นจากความทุกข์ ความบริสุทธิ์ที่หมดจดแห่งจิตผู้ที่เจริญสมณณาคือ รูปฌาน 4 อรูปฌาน 4 และ รูปฌาน 5 อรูปฌาน 4 ความหลุดพ้นใน ระดับเจโตวิมุตตินั้น เป็นความหลุดพ้นของจิต ด้วยอานาขของฌานสมาบัติ พร้อมทั้ง สัมผัสวิโมกข์ 8 ประการ

2. ปัญญาวิมุตติ เป็นความหลุดพ้นด้วยอำนาจแห่งปัญญา ความหลุดพ้นที่เรียกว่าปัญญาวิมุตตินั้น เกิดขึ้นจากผู้ที่เจริญวิปัสสนาจนกระทั่งปัญญาเห็นแจ้งพร้อมทั้งกระทำความทุกข์ให้แจ้ง ทำพระนิพพานให้ปรากฏ เป็นความหลุดพ้น โดยที่ได้สัมผัสวิโมกข์ 8 เป็นผู้สิ้น อาสวะด้วยปัญญา (สุกขวิปัสสโก)

3. อุกโตภาควิมุตติ เป็นหลุดพ้นจากรูปกายด้วยอรูปสมาบัติ หลุดพ้นจากนามกายด้วยอริยมรรคได้แก่พระอรหันต์ผู้บำเพ็ญสมณกัมมัฏฐาน จนได้ฌานสมาบัติ พร้อมทั้งได้สัมผัสวิโมกข์ 8 ด้วยนามกาย ได้เจโตวิมุตติขึ้นอรูปสมาบัติ และสิ้นอาสวะเพราะเห็นด้วยปัญญาเป็นพระอรหันต์ผู้ได้ปัญญาวิมุตติ ความหลุดพ้นเช่นนี้เรียกว่า เป็น ความหลุดพ้นทั้ง 2 ส่วน เรียกว่าเป็น อุกโตภาควิมุตติ ด้วยการเจริญสติปัฏฐาน 4 คือ การพิจารณา กาย เวทนา จิต ธรรม ปัญญาญาณ คือ มรรคญาณ ปรากฏขึ้นนั้นทาหน้าที่ประหานกิเลส ละสังโยชน์ 10 ประการ โดยที่มรรคญาณนั้น สามารถละสังโยชน์ได้ตามอำนาจแห่งมรรคนั้น ๆ

อรหัตตผลสามารถละสังโยชน์ทั้ง 10 ประการ ดังนั้นแล้วพระอรหันต์เป็นผู้หลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวงเป็นผู้มีขันธสันดานบริสุทธิ์หมดจดอย่างสมบูรณ์ ท่านผู้เป็นอรหัตตผลจึงเป็นผู้ที่มีกิเลสอันเป็นเชื้อให้ต้องเกิดแก่ เจ็บ ตายในภพทั้งหลายอีก เมื่อดับขันธทั้ง 5 อันเป็นวิบากขันธครั้งสุดท้ายแล้วก็ปรินิพพาน สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ นิพพานธาตุมีอุปาทิเหลือ หรือนิพพานยังมีเชื้อเหลือ อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ นิพพานธาตุไม่มีอุปาทิเหลือ หรือนิพพานไม่มีเชื้อเหลือ เมื่อปรินิพพานไปแล้วนั้นจะไม่ต้องวนกลับมาเกิดอีกไม่ต้องเวียนตาย

เวียนเกิดในภพหน้า ปราศจากกิเลส ตัณหา อวิชชา ซึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวไว้กับภพแล้ว เป็นสถานที่ที่ไม่มีความจุติ และเป็นสถานที่ที่ไม่มีความตาย อีกต่อไป

มัชฌิมาปฏิปทานั้นถูกละทิ้งลงในไตรสิกขาแล้ว คือ สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) สัมมากัมมันตะ (การทำงานชอบ) สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) จัดว่าเป็นศีลชั้น ๑ สัมมาวายามะ (พยายามชอบ) สัมมาสติ (ระลึกชอบ) สัมมาสมาธิ (ตั้งมั่นชอบ) จัดว่าเป็นสมาธิชั้น ๑ สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) สัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ) จัดว่าเป็นปัญญาชั้น ๑ จึงเป็นข้อปฏิบัติที่นำไปสู่ความสิ้นทุกข์ได้ด้วยการเจริญตามหลักของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์ภายใน การเจริญมัชฌิมาปฏิปทา เป็นการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน ซึ่งในขณะที่เจริญวิปัสสนาอยู่นั้นขณะที่นามรูปปริเฉทญาณเป็นต้นมานั้นเป็นปัญญาที่ได้รับการพัฒนาขึ้นโดยลำดับการรู้เห็นสภาวธรรมที่เป็นจริงนี้เรียกว่า เป็นสัมมาทิฐิ การน้อมใจไปในการรับรู้สภาวธรรมที่เป็นปัจจุบัน เป็นสัมมาสังกัปปะ ความพยายามตั้งใจให้รู้เท่าทันสภาวธรรมตลอดเวลาที่กำลังปฏิบัติอยู่ เป็นสัมมาวายามะ การตามระลึก รูปเวทนา จิต หรือสภาวธรรม เป็นสัมมาสติและความตั้งมั่นของจิตในอารมณ์ที่กำหนดรู้ เป็นสัมมาสมาธิ ในขณะที่ผู้ปฏิบัติมีความเพียรในการปฏิบัติอยู่นั้น องค์มรรค ๕ ประการ คือ การศึกษาเรื่อง “หลักการปฏิบัติมัชฌิมาปฏิปทาเพื่อการบรรลุธรรม” พบว่าหลักธรรมมัชฌิมาปฏิปทาซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่เป็นกลาง ๆ โดยไม่หนักไปทางด้านใดหน้าหนึ่งนั้นเป็นปฏิปทาทางดำเนินไปสู่การบรรลุธรรมได้จนถึงความสิ้นทุกข์ได้

1. การวิเคราะห์มัชฌิมาปฏิปทาในไตรสิกขา

สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะนั้นเป็นศีล เหมือนการจัดกองดินที่ก่อแน่นขึ้นพร้อมทั้งหินกรวดทรายวัสดุผิวจราจรที่เป็นตัวถนนเข้าเป็นพวกหนึ่ง จัดสัมมาวายามะสัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เข้าเป็นหมวดสมาธิ เหมือนดั่งจัดขอบกั้น คันถนน เส้นแนวโค้งเลี้ยวเป็นต้น ที่เป็นเครื่องกำกับแนวถนน เป็นพวกหนึ่ง จัดสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ เข้าเป็นหมวดปัญญา เหมือนดั่งจัดสัญญาณ เครื่องหมาย ป้าย โคมไฟ เป็นต้น เป็นอีกพวกหนึ่ง

ฉะนั้นมัชฌิมาปฏิปทาหรืออริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ ซึ่งเป็นหนทางที่ดำเนินไปเพื่อให้เกิดญาณทัสสนะ เพื่อให้เกิดปัญญา เป็นหนทางที่พระอริยเจ้าทั้งหลายดำเนินไปนั้นเมื่อย่อลงรวมแล้ว คือ ไตรสิกขา ที่เป็นศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นข้อที่ศึกษาเพื่อให้เกิดความ บริสุทธิ์บริบูรณ์ภายในเพื่อให้เกิดพระนิพพานต่อไป

2. การเจริญมัชฌิมาปฏิปทา

การเจริญสติระลึกในกาย เวทนา จิต ธรรม เป็นเหตุให้เกิดความตั้งมั่นแห่งจิตที่เรียกว่าสมาธิ พร้อมทั้งพัฒนาให้เกิดปัญญาต่อไป อุปมาเหมือนน้ำใสที่ตะกอนนอนก้นย่อมแสดงสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ในน้ำได้ ปัญญาที่เกิดขึ้นในระหว่างนั้น เป็นปัญญาที่ปรากฏขึ้นจากการพิจารณาภายใน เวทนาจิต ธรรม นั้นมีหลายระดับ โดยเริ่มต้นที่การรับรู้ถึงสภาวที่เป็นความหนักเบา ปัญหานี้เป็นปัญญาขั้นแรก ในขณะที่ผู้ปฏิบัติเพียรในการระลึกรู้สภาวธรรมตามความเป็นจริงนั้นปัญญาจะถูกพัฒนาขึ้นไปตามลำดับมากขึ้น จนกระทั่งหยั่งเห็นความเกิดดับ

ของสภาวะธรรมทั้งหลายได้ เมื่อปัญญานั้นถูกพัฒนาไปอย่างต่อเนื่อง อินทรีย์มีความสม่ำเสมอมากขึ้นไม่มากไม่น้อยไปกว่ากันจนในที่สุดผู้นั้นย่อมเข้าถึงพระนิพพานได้

การปฏิบัติตามหลักของมัชฌิมาปฏิปทา คือการปฏิบัติตามองค์แห่งมรรคเพื่อให้เกิดการพัฒนาจนกระทั่งเข้าถึงความบริสุทธิ์หมดจดความระงับพ้นจากความทุกข์ไปได้ซึ่งจำเป็นต้องปฏิบัติตามหลักของอริยมรรคมีองค์ 8 ประการ ซึ่งอริยมรรคมีองค์ 8 ประการนั้นพระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ เรียกว่าไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งการเจริญตามหลักของไตรสิกขานั้นย่อมทำให้เกิดการพัฒนาอย่างสูงสุดจนเข้าสู่ความเป็นมรรค 4 ผล 4 นิพพาน 1

3. เจริญสมาธิยานิก – วิปัสสนาญาณิก ตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา

การเจริญวิปัสสนาตามหลักของมัชฌิมาปฏิปทาหรือเป็นการเจริญตามหลักของไตรสิกขาและมัชฌิมาปฏิปทาหรืออริยมรรคมีองค์ 8 ประการ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา นั้นเป็นปรมัตถ์ คือ มีรูปกับนามเป็นอาารมณ ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานก็คือผู้ที่เจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ผู้ที่เจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ประการ คือผู้เจริญไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งในขณะที่พิจารณาเห็นรูปนามตามความเป็นจริงนั้นอริยมรรคมีองค์ 8 ปรากฏขึ้นแก่ผู้ปฏิบัติแล้วเพียงแต่องค์มรรค 8 นั้นยังไม่ปรากฏขึ้นทั้งหมดจดครบ 8 ซึ่งมัชฌิมาปฏิปทาหรืออริยมรรค มีองค์ 8 นั้นจะปรากฏขึ้นอย่างพร้อมเพียงกัน เรียกว่า “มัคคสมังคี” ตั้งแต่สัจจานุโลมิกญาณเป็นต้นไป “สัจจานุโลมิกญาณ คือ วิปัสสนาญาณ ท่านเรียกว่า สัจจานุโลมิกญาณ เพราะอนุโลมสัจจะ 4 ประการ มีรูปไม่เที่ยง” ซึ่งสัจจานุโลมิกญาณนั้นจะเกิดขึ้นได้แก่ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเท่านั้น การเจริญมัชฌิมาปฏิปทา หรืออริยมรรคมีองค์ 8 ประการ คือ การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวทางแห่งสติปัญญา คือ กายพิจารณา กาย เวทนา จิต ธรรม เรียกว่าเป็นการพิจารณาเห็นรูปนามตามความเป็นจริงอย่างจดจ่อต่อเนื่องอยู่นั้นย่อมทำให้เกิดปัญญาเห็นไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ปรากฏขึ้นตามความเป็นจริง การรู้เห็นนั้นเป็นการรู้เห็นอย่างถูกต้องที่เรียกสัมมาทิฐิ ซึ่งการเจริญวิปัสสนาตามแนวสติปัญญานั้นเรียกว่าเป็นการปฏิบัติตามหลักของ ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ โดยจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาจนมุ่งหน้าสู่พระนิพพานได้ด้วยการเจริญวิปัสสนาตามหลักของมัชฌิมาปฏิปทา

4. การบรรลุมรรคญาณ ผลญาณ

บุคคลผู้ที่บรรลุนิพพาน เป็นผู้ที่มีมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ตามที่เป็น เรียกได้ว่าเห็นสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง การรับรู้อารมณ์ต่าง ๆ ที่มากระทบโดยความเป็นกลาง พร้อมทั้งมีสติไม่หวั่นไหว และไม่ถูกชักจูงไปตามอำนาจของอวิชชา ตัณหา อุปาทาน สามารถเห็นสภาวะต่าง ๆ ของมันตั้งแต่ต้นจนกระทั่งสุดท้าย ไม่ถูกติดพัน ไม่มีความขัดข้องขุ่นมัว มีปัญญาในการรู้เท่าทันสังขาร รู้สามัญลักษณะ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา พร้อมทั้งรู้เท่าทันสมมุติบัญญัติ ไม่ถูกหลอกลวงให้หลงไปตามรูปลักษณะภายนอก ผู้บรรลุนิพพาน มีความเป็นอิสระจากกิเลส ตัณหา อุปาทาน เรียกว่าเป็นความหลุดพ้นไม่ถูกครอบงำ ไม่ตกเป็นทาสของอารมณ์ต่าง ๆ ที่มาช่วยอารมณ์ต่าง ๆ ไม่เป็นที่ตั้งของราคะ โลภะ โทสะ โมหะ เป็นผู้มีสติสมบุรณ์ และสามารถชนะตนเองได้ บุคคลผู้ที่กระทำมรรค 4 ผล 4 ให้ปรากฏขึ้น โดยมีสภาวะแห่งความสิ้นไปแห่งทุกข์ ความสิ้นไปแห่งสังโยชน์เบื้องต่ำ 5

ประการ และ สังโยชน์เบื้องสูง 5 ประการ ให้หมดสิ้นด้วย ด้วยอำนาจแห่งอหัตตมรรค ย่อมที่จะบรรลุถึงสภาวะแห่งความสิ้นไปแห่งทุกข์ ความสุขที่เป็นความสงบร่มเย็น หมดสิ้น รากะ โทสะ โมหะ จิตที่เป็นความพ้นไปจากความทุกข์ เรียกได้ว่าเป็นสภาวะแห่งนิพพาน เป็นบุคคลที่ไม่มีความเกิด ความแก่ ความตาย อีกต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

หลักมัชฌิมาปฏิปทาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

องค์มรรคทั้ง 8 ประการทำงานประสานสอดคล้องส่งเสริมกัน โดยมีสัมมาทิฐิเป็นหัวหน้านำทางไป องค์มรรคอื่นทั้ง 7 ประการ เป็นเครื่องเกื้อหนุนให้กำลังแก่สมาธิ ช่วยให้สมาธิเกิดขึ้นได้ ดำรงอยู่ได้ดี เป็นสัมมาสมาธิ คือสมาธิที่ถูกตั้งซึ่งจะใช้งานได้ผลตามต้องการส่งผลสืบหน้าต่อไปอีกจนถึงจุดหมาย เมื่อมองในแง่นี้ ท่านเรียกองค์มรรคอื่นทั้ง 7 ประการว่าเป็นสมาธิบริวาร หรือเครื่องปรุงสมาธิ การที่องค์มรรคทำหน้าที่พร้อมกัน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546:737) สภาวะที่เป็นผลตามมาคือความรู้ความเข้าใจในสังขธรรม และความหลุดพ้นจากกิเลส เรียกสั้น ๆ ว่าผล ถ้าทุกอย่างค่อยดำเนินไปตามลำดับ จะมีการทำหน้าที่ของมรรคเช่นนี้ที่แรงหรือเบ็ดเสร็จยิ่งขึ้นจนเสร็จสิ้นรวมทั้งหมด 4 คราว 4 ชั้น จึงเรียกว่ามรรค 4 และภาวะที่เป็นผลจึงมี 4 เช่นเดียวกัน รวมเรียกว่ามรรค 4 ผล 4 หรืออริยมรรค 4 อริยผล 4 คือ โสตาปัตติมรรค โสตาปัตติผล สกทาคามิมรรคสกทาคามีผล อนาคามิมรรค อนาคามีผล อหัตตมรรค ซึ่งสอดคล้องกับงานของ สุดใจ สุวรรณชีวะศิริ (2554: ก) ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาหลักมัชฌิมาปฏิปทาในมหาโคपालสูตร” ผลการศึกษาพบว่า มัชฌิมาปฏิปทาเป็นทางสายกลางในอริยมรรคมองค์ 8 เป็นหลักธรรมที่สำคัญที่ปรากฏในมหาโคपालสูตร เรียกว่าเป็นแนวทางการปฏิบัติเพื่อทำความสิ้นไปแห่งทุกข์ทั้งปวงมัชฌิมาปฏิปทาได้ชื่อว่า อริยมรรคคือหนทางปฏิบัติของพระอริยบุคคลประกอบไปด้วยองค์ 8 คือ สัมมาทิฐิ โดยองค์ธรรมคือตัวปัญญา จัดเป็นปัญญาเจตสิกธรรม ส่วนมรรค 7 ประการที่เหลือเป็นมรรคที่สนับสนุนให้เกิดสัมมาทิฐิ การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในทางพระพุทธศาสนาหมายถึงการปฏิบัติในหลักสัมมาสติคือการเจริญสติโดยชอบในฐาน 4 คือ กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือสติเข้าไปตั้งมั่นในกาย เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานคือสติเข้าไปตั้งมั่นในเวทนา จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือสติเข้าไปตั้งมั่นในจิต และธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน สติเข้าไปตั้งมั่นในธรรมทั้งหลาย การปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน 4 นี้เป็นหนทางเดียวเท่านั้นที่ทำให้ภพชาติ และสังสารวัฏสิ้นไป

วิธีการปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาในคัมภีร์กัมมปวัตตนสูตร

พุทธธรรม (พระราชวรมุนี, ประยุทธ์ ปยุตฺโต) กล่าวถึงทางสายกลางว่าเป็นข้อปฏิบัติที่เป็นกลางตามกฎธรรมชาติ คือตามสภาวะที่สิ่งทั้งหลายมันเป็นของมันเองตามเหตุปัจจัย ไม่ติดข้องในทฤษฎีหรือความคิดเอียงสุดทั้งหลาย ซึ่งเรื่องนี้ผู้เขียนได้จำแนกทางสายกลางออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกเพ่งไปที่กระบวนการธรรมชาติที่อิงอาศัยและกันเกิดขึ้น เรียกว่า มัชฌิมนธรรม ส่วนที่สองเป็นเรื่องของข้อปฏิบัติหรือวิธีปฏิบัติหรือวิธีปฏิบัติเพื่อเข้าถึงทางสายกลาง เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา มัชฌิมนธรรมนั้นเพ่งไปที่หลักปฏิจกสมุปปาท 12 ส่วนมัชฌิมาปฏิปทานั้น เพ่งไปที่อริยมรรคมองค์ 821

คุณค่าของการปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาในกัมปวัตนสูตร

คุณค่าของการปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาเพื่อความมั่นใจที่จะให้ศรัทธาเกื้อหนุนแก้ปัญญาโดยทางโยนิโสมนสิการ เห็นควรสรุปวิธีปฏิบัติต่อศรัทธาไว้ ดังนี้

1) มีศรัทธาที่มีเหตุผล หรือมีความเชื่อที่ประกอบด้วยการคิดเหตุผล คือไม่ใช่ศรัทธาประเภทบังคับให้เชื่อ หรือเป็นข้อที่ต้องยอมรับโดยกำหนดไว้ตายตัว หรือต้องถือตามโดยไม่เปิดโอกาสให้คิดหาเหตุผล ไม่ใช่ความเชื่อชนิดที่กีดกันห้ามความคิด แต่เป็นความเชื่อที่สนับสนุนการคิดเหตุผล เกื้อหนุนแก่การเจริญปัญญาต่อไป

2) มีท่าทีแบบสัจจานุรักษ์ หรือรักสัจจะ คือเชื่อตรงต่อสัจจะ และแสดงศรัทธาตรงตามสภาพที่เป็นจริง กล่าวคือ เมื่อตนเชื่ออย่างไร ก็มีสิทธิกล่าวว่าข้าพเจ้ามีความเชื่ออย่างนั้น ๆ แต่ไม่เอาศรัทธาของตนเป็นเครื่องตัดสินสัจจะ ไม่ข้ามเขตไปว่า ความจริงต้องเป็นอย่างที่ข้าพเจ้าเชื่อ

3) ใช้ศรัทธาหรือสิ่งที่เชื่อนั้นเป็นพื้นสำหรับโยนิโสมนสิการ คิดพิจารณาให้เกิดปัญญาต่อไป พุดอีกนัยหนึ่งว่า ศรัทธาไม่ใช่สิ่งจบสิ้นในตัว มิใช่ศรัทธาเพื่อศรัทธา แต่ศรัทธาเป็นเครื่องมือหรือบันไดก้าวสู่จุดหมายที่สูงขึ้นไปกว่า กล่าวคือ ศรัทธาเพื่อปัญญาต่อจากโยนิโสมนสิการ ก็คือการเกิดขึ้นแห่งสัมมาทิฐิ เมื่อถึงขั้นสัมมาทิฐิเกิดขึ้นแล้วก็เป็นอันก้าวสู่องค์ของมัชฌิมาปฏิปทาต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษา “การศึกษาศึกษาวิเคราะห์คุณค่าและความสำคัญของอัมมจักกัปปวัตนสูตร” ได้พบว่า การปฏิบัติมัชฌิมาปฏิปทาเพื่อการบรรลุธรรมนั้น กล่าวได้ว่าเป็นการเจริญมัชฌิมาปฏิปทาตามหลักของวิปัสสนาภาวนา (วิปัสสนาญาณิก) พร้อมทั้งการศึกษาในเรื่องของการปฏิบัติการเจริญมัชฌิมาปฏิปทาโดยมีสมถกัมมัฏฐานนาหน้าวิปัสสนา (สมถญาณิก) ซึ่งหลักการเจริญมัชฌิมาปฏิปทาโดยมีสมถนาหน้าวิปัสสนานั้น เนื้อหายังไม่ครอบคลุมและยังไม่มี ความชัดเจนมากนัก ซึ่งในที่นี้สามารถนำไปศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมเพื่อให้มีเนื้อหาครอบคลุมครบถ้วนทุกประเด็นต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษามัชฌิมาปฏิปทาในการเจริญวิปัสสนาภาวนา
2. ศึกษามัชฌิมาปฏิปทาในการเจริญสมถญาณิก
3. ศึกษาความสอดคล้องมัชฌิมาปฏิปทา กับไตรสิกขา
4. ศึกษามัชฌิมาปฏิปทาในธรรมจักกัปปวัตนสูตรและบรรยายเชิงพรรณนาต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2515). *เศรษฐกิจไทย : โครงสร้าง ปัญหา และนโยบาย บรรณาธิการหนังสือว่าด้วย
สมาคมเศรษฐศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน. (2543). *พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท
เท็กซ์แอนด์เจอร์นัลส์ จำกัด.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*. (พิมพ์ครั้งที่ 10).
กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมมิก จำกัด.
- พระโพธิญาณเถระ (หลวงพ่อบุญ สุภทฺโท). (2526). *นอกเหตุเหนือผล*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เมตตาธรรม.
- พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร). (2551). *คำสอนหลวงปู่สุโลกปัจจุบัน*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ เอส.เอ็ม.เค
พรินติ้ง จำกัด.
- พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา. (2542). *วิพากษ์ทางสายกลางของอริสโตเติลกับมัชฌิมาในพระพุทธศาสนาเถรวาท*. สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิตรุ่นที่ 43. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2546). *อริยสัจจากพระโอษฐ์ ภาคปลาย*. (พิมพ์ครั้งที่ 12) . สุราษฎร์ธานี: มูลนิธิธรรมทานไชยา.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก ราชบัณฑิต. (2547). *มัชฌิมาปฏิบัติ : ทางสายกลางสองมิติ สัมปติธรรม 7 นัยที่สอง*.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พีอาร์ คัลเลอร์พริ้นท์.
- สุดใจ สุวรรณชีวะศิริ. (2554). *ศึกษาหลักมัชฌิมาปฏิบัติในมหาโคปาลสูตร*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.